

Vászolyi Erik

Magyusztrál*

Addig nem volt semmi baj.

Nem volt szükség tolmácsokra, műfordítókra, nyelvtanárookra és nyelvtanfolyamokra, szótárakra meg különféle idegen nyelvek tanszékeire az egyetemeken. Az emberek ugyanis egy, egyetlenegy nyelvet beszéltek, tehát mindenki megértett mindenki mást (ha akart).

Aztán bejött az a fránya torony Bábelben, és befellegzett a régi szép időknek, a nyelvi aranykor véget ért. Hogy a korábbi egyetemes emberi nyelv milyen volt vagy hogy minek hívták, nem tudjuk. Egyesek szerint kétség nem fér ahhoz, hogy a Bábel előtti ősnyelv magyar volt (csakúgy, mint az egek Ura, hiszen Petőfi is megmondta már, hogy „a magyarok Istenére esküszünk”). Ezt a tagadhatatlanul vonzó, noha nehezen bizonyítható ötletet mindössze néhány száz más náció „hazaffyas” nyelvészei vitatják, amennyiben az ő nyelvük volt és senki másé. Egyes teológiai tanárok hajlanak arra, hogy Bábel előtt az emberiség héberül, esetleg görögül beszélt. Más teológusok szerint a latin sincs kizárva.

Akármi volt is a helyzet Bábel előtt, egy biztos: azóta és mainapság nemhogy több száz, hanem több ezer nyelvet beszél az emberiség. Nyelvek születnek, élnek és kihalnak, akár az őket beszélő ember. Nemhiába hallunk élő meg holt nyelvekről. Még feltámasztott, új életre keltett nyelvről is tudósíthatunk (az ősi héber a mai Izraelben). Aztán vannak mesterséges, csinált nyelvek is, mint a volapük vagy a jobban ismert eszperantó, amelyek éppen a Bábel előtti zavartalanságot próbálnák valahogy visszaállítani. Ugyanakkor tudós kutatók új népcsoportokat fedeznek fel (pl. Brazília őserdeiben) és velük együtt új, eleddig ismeretlen nyelveket. Csaknem kétségtelen, hogy jó néhány idioma létezik, amelyről egyszerűen nincs még tudomásunk. (Nem is kell messze menni: Pápuaföld és Új-Guinea völgyei és erdei nagy valószínűséggel szolgálnak még további meglepetésekkel a néprajz és nyelvtudomány művelőinek.)

* A következőkben az 1968 óta külföldön (1970 óta Ausztráliában) élő szerzőnek, a finnugor és az ausztráliai bennszülött nyelvek szakértőjének 1980-ban az ausztrál rádióban felolvasott előadását közöljük. Felhívjuk a figyelmet ezzel a témával kapcsolatban Kovács Magdolnának a Mikola-émlékkönyvben (Néprajz és Nyelvtudomány XLI/(2001)2: 135-47) megjelent „A szókincs az nekem nem annyira bő”. Az ausztráliai magyarság nyelvének néhány lexikai sajátossága a nyelvfenntartás szempontjából c. tanulmányára. Vászolyi Erik 70. születésnapját (2003. március 24-én) Magyarországon tölti. Erre az alkalomra a budapesti L'Harmattan Kiadónál megjelenik *Ausztrália bennszülött nyelvei* című könyve. [TERTS ISTVÁN közlése]

A következőkben megkísérelünk eltüntetni egy fehér foltot a déli félteke nyelvi térképéről. Szerényen, de büszkén tudatjuk a nyájas olvasóval, hogy az utóbbi évek során kemény kutató munkával fölfedeztünk egy korábban ismeretlen beszédet, amelyet kénytelenek vagyunk mi magunk elnevezni – lévén, hogy az e nyelvet használó embertársaink vagy nem ismerik nyelvük nevét, vagy ha igen, úgy tévednek. Jobb híján a következő nevet javalljuk: *magyusztrál*. (Egyes nyelvészek *magyangolról* beszélnek, ami nem lenne rossz, csak hogy sokkal tágabb megjelölés, mint a *magyusztrál*, amelyet mi pontosabbnak tartunk; meg kell továbbá jegyeznünk, hogy egy kollégánk az *ausztragyar* műszót indítványozta, amely ellen nem kívánunk érvelni, döntsön az olvasó.)

A magyusztrál nyelv főbb jellemzőit ekképpen foglalhatjuk össze. A nyelvet Ausztrália területén beszélik magukat magyarnak vagy magyar származásúnak valló bevándorlók s ezek utódai, akik meg vannak győződve, hogy magyarul beszélnek, holott nyelvük nem magyar, hanem magyusztrál. Kétségtelen, hogy a magyusztrál egyes elemei emlékeztetnek a magyarra, ámde a két nyelv mégsem azonos. Utazék a nyájas olvasó Magyarországra, s próbáljon meg magyusztrálul értekezni az ott honos lakossággal: nyomban tapasztalni fogja, hogy ép nyelvérzékű magyarok se nem értenek, se nem beszélnek magyusztrálul. Az is szembetűnik, hogy a magyusztrál sokat kölcsönzött az angolból, pontosabban egy nyelvből, amelyről Ausztrália lakosai azt hiszik, hogy angol, s amely a nevezett ország hivatalos nyelve (ameddig írják, csaknem azonos az angollal, de mihelyt elkezdik beszélni, kiderül, hogy más nyelv, amely csupán helyyel-közzel emlékeztet az igazi angolra, akkor is annak műveletlen változataira).

Míndezen után helyénvaló, hogy a fenti általánosságokat példákkal szemléltessük. Megjegyzendő, hogy a következőket e sorok írója feljegyezte, és nem kitalálta, tehát anyagunk - bármely tudá(lé)kosan hangozzék is – tudományosan hiteles.

Vendégségben vagyok, magyar társaságban, és szokás szerint folyik a nagy trakta. Már feszül a bendőm, amikor a figyelmes háziasszony odaturbékolja: hozok egy kis *csízt*, lelkelem. Hirtelenjében meghökkenem, s azt hittem, a bor szállt fejembe. Nem érttem, mit akar. Nekem a *csíz* madár, kicsinyke, amolyan pintyforma, még emlékszem a színére is, sárgászöldes volt az én időmben, nyilván azóta sem változott. Hanem erről nem lehet szó – villant agyamba –, melléfogtam, nem értek valamit. Dehogyanem – kaptam fejemhez a következő minutában. (Leesett a tantusz – ahogy a pestiek mondják.) Nem madarat akarnak velem etetni, hanem sajtot (*cheese*), amit nem kértem, tán azért, mert pillanatnyi zavarom bosszúságra fordult. A ménkűbe is, mért nem beszél magyarul ez az asszony? Tudja jól, hogy sajt a neve annak, amit kínált, hiszen se magyarul nem felejtett el, se angolul nem tanult meg olyan fene jól harminc év után se. Akkor minek ez az öszvérmelv?

Pedig korai volt a bosszankodásom, mert a továbbiakban az úri társaság mindvégig magyuszárlul csevegett. Ez nem a te *reszponzibilitid* – jegyezte meg az egyik. Nem kell *vorrizni* – mondta a másik. Háziasszonyunk elcsicseregte, hogyan ment a minap egy *soppba* *eggért*. (Kedvem lett volna *eggebe* billenteni érte.) Egy volt magy. kir. hadbíró elmesélte, hogyan *vaccsolja* a *tívít*. (Ugyanakkor azzal hencegett, hogy mindmáig nem tanult meg böcsülettel angolul.) Nagyon *bizi* vagyok, közölte valaki (nem *elfoglalt* vagy *nem ér rá*, hanem *busy*). Egy másik *szorri* volt azért, mert ... – és aztán elmondta, miért. (Amikor magyuszárlul *szorri* vagyok, akkor magyarul *sajnállok* valakit vagy valamit.) Megint más egy kis *fletet* készült bérelni egy *blokkban* (magyarul *lakást* egy *bérházban*). Egy hölgy panaszkodott, hogy az utóbbi időkben nem tud *kópolni*. (*Cannot cope* – amit melleleg magyarul is ki lehet fejezni; például nem tudok *megbirkózni* valamivel, nem tudok *ellátni* valamit, *nem megy* valami, nincs *elég erőm* vagy *képességem* valamihez, és így tovább.) Minderre a koronát egy kereskedővé vedlett úr helyezte azzal, hogy a *kosztümerjeiről* mondott valamit (lásd magyar *kosztüm*, amelyet alkalmasint a franciából vettünk, és lásd angol *costumer*).

Mindebben egyet találok érthetetlenek: hogy miért kell így beszélni. Emberileg is, tanárként is megértem, mennyi gondot okoz a bevándorlónak az idegen nyelvi környezet, egy új nyelv elsajátításának kényszere az anyanyelv megőrzése mellett – különösen, ha az új nyelv az ausztráliai angol, s azt egy magyar ajkúnak kell megtanulnia, lehetőleg jól. Az is igaz, hogy ha egy hazánkfia sokáig nem hallja s nem használja anyanyelvét, magyar tudása megkophat, berozsdásodhat, ha teljességgel nem is vesztí el. A főntebb leírt esetben azonban erről szó sem volt: a szereplők nemcsak magyarok, hanem állandóan, illetve igen gyakran magyar társaságba járnak, ahol – hitük szerint – magyarul beszélnek, helyesebben – mint láttuk – magyuszárlul. Megkísérthet az a gondolat is, hogy ez a zagyvalék nyelv műveletlenség torzszülötte, ám nyomban el kell vetni ezt az ötletet: magyuszárlul beszél sok iskolázott magyar, míg ennek a fordítottja is igaz – fejkendős asszonyok, négyelemis kétkezi munkások szép, tiszta magyarsággal beszélnek évtizedek múltán is. Hozzá tartozik az igazsághoz, hogy valóban nagy műveltségű értelmiségiek szintén ritkán vetemednek a magyuszárlra, mert angolul beszélnek, ha úgy kell, és magyarul, ha arra van szükség, de nem zagyválnak össze a kettőt. Még azt is elismerem, hogy vannak angol szavak, amelyeknek nincs magyar megfelelőjük, tehát körül kell írni őket, hogy értelmük legyen. Meg tudja-e mondani kapásból a nyájas olvasó, hogy mi magyarul az *understatement*, *jackeroo*, *squatter*, *girl Friday*, *multicultural television*, *good afternoon*? Hát az mi, hogy *shoplifting*? Lopás, tolvajlás? Az *theft* vagy *stealing*; *shoplifting* a lopásnak egy meghatározott esete, fajtája. De mi az magyarul? Én sem tudom. Ha rászorítanak, megmagyaráznám, körülírnám az anyanyelvemen. A magyuszárlt viszont éppen az teszi

rúttá, hogy nem ilyen esetekben ékel egy fordíthatatlan angol szót magyar szövegbe, hanem teljesen szükségtelenül randítja össze anyanyelvünket magyar kaptafára húzott, eltorzított angol elemekkel, amelyek helyett egyébként bőven akadna jó magyar szó, ha az ex-magyar venné a fáradságot és gondolkodna, törődne anyanyelve tisztaságával. Trágár beszéd rendes társaságban nem illendő. Hát akkor a ronda beszédet miért tűrik? Mert a magyusztál ronda, akármit mondjanak is. Ha mosakodni, fürdeni szokás, mert a test tisztaságára ügyelünk, miért nem törődünk nyelvünk tisztaságával?

A magyusztálnak van egy másik gyökere is, amelyet – úgy lehet – nehezebb kiszaggatni. Azt hallom a minap, hogy nem *dolgozik* a porszívó. Nem *működik* – súgtam az atyafinak. Egy Pesten született amerikai úgy igazított útba egyszer, hogy *vegyél egy buszt*. (Máskor arra ingerelt, hogy *fogjak* egyet.) Magyarul *felülök* vagy *felszállok* egy autóbuszra, nem veszek, mert se pénzem rá, se nem kell. Fogni se fogok – halat, azt olykor, de buszt soha. *Adok neked egy liftet* – előzékenykedett egy honfitársam egyszer. Szerencsére nem lett belőle semmi, mert igazán nem tudtam volna hova tenni egy felvonót amúgy is zsúfolt lakásomban, ellenben az ismerősöm *hazavitt a kocsiján*, ami nagyon kedves volt tőle. Azt is megígérte, hogy majd *ad nekem egy csöngetést*. Ígétét nem tartotta meg, viszont *felhívott telefonon*. Ezek a magyusztál csudabogarak úgy keletkeznek, hogy az egykori magyarnak már angolul jár az esze, angolul gondolkodik (alkalmilag vagy általában, egyre megy), közben pedig magyarul próbál beszélni, ami csak úgy sikerül neki, hogy fordít angolról magyarra, méghozzá szó szerint, amiből többnyire valami sületlenség kerekedik. Ezt a fajta magyusztált zömmel második (vagy harmadik) generációs magyarok (ha tetszik, magyar származású ausztrálok) használják, akiknek már angol az anyanyelvük, és szüleik magyarságát beszélik is, meg nem is, túlnyomó többségüknek azonban idegen nyelv vagy második nyelv a magyar. Ezekre nem tudok haragudni, legfeljebb sajnálom, hogy otthon nem törődtek velük és magyar nyelvtudásukkal többet, jobban. Tanítani kellene őket, nem korholni. Hiszen legtöbbször nem a gyerek jóindulata hiányzik, hanem a rendszeres, megértő és szakszerű foglalkozás, olvasatás, nyelvművelés. Olykor egy-egy ilyen „második generációs bemondás” érthetetlen, máskor mosolyt fakaszt. Azt mondja egyszer egy kedves, húszévesforma „másodmagyar”: *Nem tudod, hogy mibe ereszted magad bele*. Én? No ennek se füle, se farka. Töröm a fejem, hogy mit akarhat a gyerek. Akkor eszmélek, hogy hiszen angolul jár az esze kereke, s abból fordít magyarra, méghozzá egy idiomatikus kifejezést, amit úgylis bajos fordítani (*let yourself in for something*): tán úgy mondanám, hogy *vállalkozik valamire, belevágja a fejszóját egy ilyen meg amolyan fába, nekilát* vagy *belefog* meg hasonlók. Ugyanez a gyerek mondta, hogy egy férfinak *hajjas* a melle. Inkább *szőrös* – gondoltam, de hiszen angolul a kobakomat is, férfias mellkasomat is ugyanaz borítja: *hair*. Egy bájos fiatalasszony megjegyezte, hogy *szoktam lakni az Acland utcában*. Dehogy szokott. Egyszer, egy idő-

ben vagy egy ideig, valaha lakott arrafelé. A *szoktam lakni* itt az angol *used to live* fordítása volt, ami viszont magyarul éppen az ellenkezőjét jelenti (ti. folyamatos, ismétlődő cselekvést), mint a második nyelvben (ahol a *used to* befejezett múlt, perfektum). Más: *eltörött a cipőfűzőm* – panaszolta egyszer egy kisfiú Melbourne egyik magyar otthonában. Magyarul eltörik valami szilárd: „eltörött a hegedűm, nem akar szólani”, eltörhet a mécses – hanem a cipőfűző, a gyolcs, a pántlika nem törrik, hanem szakad, míg angolul az is törrik, ami szakad. Ugyanez a fiúcska jegyezte meg, hogy a szomszéd bácsi úgy rohangál össze-vissza, mint a *golyótlan kutyá*. A gyermek, aki ízes magyar nyelvet tanult apjától, anyjától, jóra gondolt, nevezetesen a kiherélt kan kutyára, amelyet viszont mi nem *golyótlannak* szoktunk nevezni ebben a szólásban, hanem valahogy másként. Hogy angolul golyó az is, ami magyarul nem az, arról a gyerek nem tehet. Arról sem, hogy egyszer, ahogy együtt ül a családi kör, odasompolyog a gyerekhez a macska, kérértlen-hívatlan fölhuppan az ölébe, s elnyúlik. A fiú simogatni kezdi a cirmost, az meg elégedetten dorombol. Erre megszólal a gyerek: „Nicsak, *pörög* a macska!” (vö. *the cat's purring*).

Lám, humor is akar a magyusztrálban, noha ettől még korcs nyelv marad, amelyik ráadásul ragályos, mert terjed, fertőz. Terjed, mert túrik és majmolják élőszóban és – ami még riasztóbb – írásban. Az ausztráliai magyar sajtó általában nem sokat törődik anyanyelvünk tisztaságával, illetve olykor az a benyomásom, hogy egyáltalán nem törődik. Az egyik apróhirdetésben egy vállalkozó „speciális *sewerage* tisztítást” kínál olcsón. Szennycsatornát nem tisztítanak? Hetente hirdetnek egy *Magyar Social Club* nevű intézményt Sydneyben. Elül magyar, hátul angol, jaj be csúnya! Egy magyar varrőüzem gyakorlott *masiniszta*kat keres. Nekem a masiniszta máig mozdonyvezető, aki elöl ül, és „a gőzöst igazítja” a nóta szerint. Csekély a valószínűsége, hogy mozdonyvezetőket keresnének a varrógépek mellé. Gépkézeltő nem jó?

Aztán ott van a legújabb magyusztrál torzszülemény: *etnik* (legutóbb már *ethnik* volt, ami még jobb). Van *etnik* nyelv, *etnik* tánc, *ethnik* újság, *ethnik* kórság. Ez a gügye szó az ausztráliai angolban is sokszor értelmetlen, hát még a magyusztrálban. Olykor *nemzetiségi* lenne magyarul, olykor egyszerűen el lehetne hagyni, esetleg körülírni. Csak ne használnák, se szóban, se nyomtatásban! Még sajnálatosabb, hogy az efféle csúf magyartalanságok nem korlátozódnak az újsághirdetésekre, hanem bőségesen található különféle rovatokban, cikkekben is. A bosszantó az, hogy ha már egyik-másik cikkírónak megbicsaklik a magyar nyelvérzéke, ott a szerkesztő, legalább az gyomlálná ki a nyelvi dudvát. De nem teszi. Évek óta töprengek rajta, hogy az egyik itteni magyar sajtóterméknek miért adják a következő alcímet: „az ausztráliai magyarság *egységes tartalommal* megjelenő lapja” (kiemelés tőlem). Ez mi? Milyen egy egységes tartalommal megjelenő lap? Nem értem, szerintem egyszerűen sületlenség. Más nem tette még szóvá?

Döngetjük a mellünket, hogy magyarok vagyunk, vagy csak büszkék vagyunk rá és önérzetesek. Jogos az önérzet, szükséges is. Csak egyet ne feledjünk: magyarságunknak, magyar voltunknak egyik nagyon is fontos része, alkotóeleme az anyanyelvünk. Ha ezt elveszítjük, sorvasztjuk, szennyezzük, magyar mivoltunkat csonkítjuk, torzítjuk vele. Vétek ezt tenni. Áldjon meg minket a magyarok Istene: beszéljünk, írjunk magyarul! Vesszen a magyusztrál!